

فهرست مطالب

سخن پژوهشگرده.....	۱۱
پیش گفتار.....	۱۵
فصل اول: زندگی و زمانه کاشف الغطاء.....	۱۹
اشاره.....	۱۹
گفتار اول: سوانح احوال و میراث علمی کاشف الغطاء.....	۲۰
الف. سوانح احوال کاشف الغطاء.....	۲۰
۱. زندگی نامه کاشف الغطاء.....	۲۰
۱/۱. ولادت، رشد و تکامل.....	۲۰
۲/۱. نسب و خاندان کاشف الغطاء.....	۲۲
۲. تحصیلات و فعالیت های علمی کاشف الغطاء.....	۲۷
۱/۲. حوزه علمی نجف و جایگاه کاشف الغطاء در آن.....	۳۰
۲/۲. تاریخچه شکل گیری حوزه علمی نجف تا سده پانزدهم.....	۳۰
۳/۲. اساتید کاشف الغطاء.....	۳۳
۴/۲. شاگردان کاشف الغطاء.....	۳۶

- ۳۷..... ۵/۲. کاشف‌الغطاء ؛ مرجعیت و فتاوی وی
- ۴۱..... ۳. ویژگی‌های فردی کاشف‌الغطاء
- ۴۲..... ۱/۳. روحیه اصلاح‌گری
- ۴۳..... ۲/۳. اخلاص در حل مسائل امت اسلامی
- ۴۴..... ۳/۳. فروتنی کاشف‌الغطاء
- ۴۵..... ۴/۳. جامعیت کاشف‌الغطاء
- ۴۶..... ۵/۳. صراحت کاشف‌الغطاء
- ۴۷..... ۴. مسافرت‌های کاشف‌الغطاء
- ۵۰..... ۵. وفات کاشف‌الغطاء
- ۵۱..... ب. آثار و تألیفات علمی کاشف‌الغطاء
- ۵۴..... ۱. آثار چاپ شده کاشف‌الغطاء
- ۵۴..... الف) تألیفات کاشف‌الغطاء در حکمت، کلام و اخلاق
- ۶۰..... ب) تألیفات کاشف‌الغطاء در فقه اسلامی
- ۶۱..... ج) تألیفات کاشف‌الغطاء در ادب
- ۶۲..... ۲. آثار و نسخ خطی کاشف‌الغطاء
- ۶۶..... گفتار دوم: زمانه و عصر کاشف‌الغطاء
- ۶۶..... بحران‌های زمانه کاشف‌الغطاء
- ۶۷..... ۱. ظهور استعمار نو
- ۶۸..... ۲. مسئله بهائیت
- ۶۹..... ۳. تأسیس رژیم غاصب اسرائیل
- ۷۰..... ۴. ظهور کمونیسم و نفوذ آن در کشورهای اسلامی
- ۷۰..... ۵. وقوع جنگ جهانی اول
- ۷۲..... جمع‌بندی

فهرست مطالب □ ۷

فصل دوم: نظام سیاسی مطلوب کاشف‌الغطاء.....	۷۵
اشاره.....	۷۵
گفتار اول: مبانی نظری اندیشهٔ سیاسی کاشف‌الغطاء.....	۷۵
الف) مبانی بعید.....	۷۶
۱. مبانی فلسفی - کلامی اندیشهٔ سیاسی کاشف‌الغطاء.....	۷۶
ایمان و مراتب آن.....	۷۹
۲. مبانی هستی‌شناسی اندیشهٔ سیاسی کاشف‌الغطاء.....	۸۱
عوامل ایمان و سیاست.....	۸۳
۳. مبانی انسان‌شناسی اندیشهٔ سیاسی کاشف‌الغطاء.....	۸۶
۴. مبانی فرجام‌شناسی اندیشهٔ سیاسی کاشف‌الغطاء.....	۹۱
۵. مبانی اخلاقی اندیشهٔ سیاسی کاشف‌الغطاء.....	۹۳
ب) مبانی قریب.....	۹۶
۱. قواعد و مبانی فقه سیاسی کاشف‌الغطاء.....	۹۶
۱/۱. قاعده لاضرر.....	۹۷
۲/۱. قاعده تألیف قلوب.....	۹۸
۳/۱. قاعده نفی سبیل.....	۱۰۰
۴/۱. قاعده عدم ولایت.....	۱۰۰
۵/۱. نظارت عمومی (امر به معروف و نهی از منکر).....	۱۰۱
۲. مبانی فقه سیاسی.....	۱۰۴
تعریف فقه سیاسی.....	۱۰۵
گفتار دوم: مؤلفه‌های سیاسی در اندیشهٔ سیاسی کاشف‌الغطاء.....	۱۰۸
الف) مفهوم‌شناسی سیاست.....	۱۰۸

- ب) سیاست منفی ۱۱۱
- ج) رابطه دین و سیاست ۱۱۲
- د) دیدگاه کاشف‌الغطاء درباره حضور زنان در عرصه سیاست ۱۱۷
- گفتار سوم: نظام سیاسی و ارکان و اهداف آن ۱۲۳
۱. نظام سیاسی در زمان کاشف‌الغطاء ۱۲۳
۲. ضرورت نظام سیاسی ۱۲۵
۳. ارکان و اهداف نظام سیاسی مطلوب کاشف‌الغطاء ۱۲۶
- ۱/۳. مردم ۱۲۶
- ۲/۳. اصل شورا ۱۲۷
- ۳/۳. حاکم و ویژگی‌های وی ۱۲۹
۴. ولایت فقیه ۱۲۹
- ۱/۴. اقسام ولایت از دیدگاه کاشف‌الغطاء ۱۳۰
- ۲/۴. ادله ولایت فقیه ۱۳۳
- ۳/۴. دایره صلاحیت و اختیارات ولی فقیه ۱۳۵
۵. اهداف نظام سیاسی: عدالت ۱۳۶
- ۱/۵. ویژگی‌ها و فواید عدالت ۱۳۸
- ۲/۵. راه‌کارهای تحقق عدالت ۱۳۹
- جمع‌بندی ۱۴۱
- فصل سوم: فعالیت‌های سیاسی و راه‌کارهای کاشف‌الغطاء برای ۱۴۳
- اشاره ۱۴۳
- گفتار اول: بحران‌ها و معضلات خاص ۱۴۴
- الف. فتنه عبدالرزاق حصان ۱۴۴
- ب. خاموش ساختن طغیان و شورش عشایر فرات ۱۴۷

فهرست مطالب □ ۹

۱۴۹	ج. ممانعت از توهین به اهل سنت.....
۱۵۱	د. تظاهرات مردمی در دوران وزارت نورالدین محمود.....
۱۵۳	ه. قضیه بحرین.....
۱۵۶	گفتار دوم: بحران‌ها و معضلات عمومی.....
۱۵۶	الف. استعمار.....
۱۶۰	ب. کمونیسم.....
۱۶۴	ج. صهیونیسم و مسئله فلسطین.....
۱۶۸	د. اختلاف و تفرقه میان مسلمانان.....
۱۷۰	ه. وحدت شعاری و صوری.....
۱۷۲	جمع‌بندی.....
۱۷۵	نتیجه‌گیری.....
۱۷۹	کتاب‌نامه.....

سخن پژوهشکده

پیروزی انقلاب اسلامی و شکل‌گیری نظام جمهوری اسلامی نویدبخش حضور فعال دین در عرصه‌های سیاسی - اجتماعی بود. این ایده، در سطح ملی ترسیم‌کننده هویت دینی - ملی و حیات سیاسی - اجتماعی ایرانیان، و در سطح فراملی تبیین‌کننده ضرورت بازسازی تمدن اسلامی و اعاده هویت و عزت به مسلمانان در دوران معاصر بود. ترسیم هویت دینی - ملی و تلاش برای بازسازی تمدن اسلامی، پرسش‌ها و معضلاتی جدید را در دو سطح پیش‌گفته پدید آورد که تاکنون منابع دینی و دین‌داران در عرصه علوم و مراکز علمی با آن به صورت جدی رویارو نشده بودند. پاسخ‌گویی به این پرسش‌ها و معضلات، بی‌تردید نیازمند بازنگری در مبانی و بینش حاکم بر علوم رایج انسانی و اجتماعی، در کنار بازگشتی روش‌مند و نقادانه به سنت فکری است. این بازنگری ضمن فراهم‌سازی زمینه‌های لازم برای بهره‌گیری از توان‌مندی‌های سنت و دانش سنتی، امکان استفاده از ظرفیت‌ها و قابلیت‌های علوم جدید در دوران معاصر را نیز به ارمغان می‌آورد. بنابراین، وظایف مراکز علمی و پژوهشی در جمهوری اسلامی، بسی سنگین است، چون از سویی، رسالت پاسخ‌گویی به پرسش‌ها و معضلات فکری را عهده دارند و از سوی دیگر، باید به

فرهنگ‌سازی و تولید اندیشه، یعنی عناصر و لوازم اصلی احیای تمدن اسلامی اولویت دهند.

پژوهشکده علوم و اندیشه سیاسی نیز با تلاش در جهت پاسخ‌گویی به پرسش‌ها و معضلات فکری مربوط به حوزه پژوهشی خود و فراهم ساختن زمینه‌های لازم برای بازتولید فرهنگ سیاسی - دینی و ارائه دانش سیاسی مبتنی بر منابع اسلامی، هویت‌شناسی و هویت‌سازی در زمینه‌های فلسفه سیاسی، فقه سیاسی و علوم سیاسی را مهم‌ترین هدف خود، تلقی و دنبال می‌کند. این پژوهشکده با فراهم کردن زمینه‌های رشد نیروی انسانی در عرصه پژوهش‌های سیاسی با رویکردهای فلسفی، فقهی و علمی، می‌کوشد در جهت عزم و اراده ملی برای احیای تمدن اسلامی گام بردارد.

اثر حاضر، محصول تلاش فکری پژوهش‌گر فرهیخته: آقای سیدجواد میرخلیلی با هدف تبیین بخشی از میراث سیاسی اسلامی انجام شده است. با توجه به جای‌گاه این فقیه و مرجع برجسته در کانون اندیشه‌های فقهی - سیاسی شیعه و افکار و اندیشه‌های ژرف و عمیق در حوزه‌های مهم فقه سیاسی از یک‌سو، و نبود اثری در باب کلیت اندیشه‌های فقهی - سیاسی وی از دیگر سو، اثر حاضر با دو هدف عمده تبیین چیستی اندیشه سیاسی کاشف‌الغطاء و نسبت آن با مبانی، اصول و قواعد فقهی وی صورت گرفته است.

بی‌تردید، اجرای این پژوهش و غنای علمی آن مدیون تلاش‌های ارزنده مدیر محترم گروه: حجة الاسلام و المسلمین آقای سیدسجاد ایزدهی و ناظر محترم: حجة الاسلام و المسلمین آقای دکتر محمود شفیعی، ارزیابان محترم: حجة الاسلام و المسلمین آقای سیدموسی میرمدرس و

حجة الاسلام و المسلمین آقای دکتر سید کاظم سید باقری، مدیر محترم امور پژوهشی: آقای محمود فلاح و کارشناس محترم گروه: آقای مجید اکبریان گرمجی است که جای دارد از زحمات و تلاش‌های آنان قدردانی شود. هم‌چنین از ریاست محترم پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی: حجة الاسلام و المسلمین آقای دکتر نجف لک‌زایی تشکر می‌کنم که بدون حمایت و مساعدت‌های بی‌دریغ و مؤثر ایشان، پژوهش حاضر به سرانجام نمی‌رسید.

پژوهشکده علوم و اندیشه سیاسی، با هدف حیات و بالندگی علم و دانش، آثار خود را در اختیار جامعه علمی قرار داده، پیشاپیش از انتقادات و پیشنهادهای علمی همه استادان، صاحب‌نظران و پژوهش‌گران محترم استقبال می‌کند. امید است این فعالیت‌های علمی موجبات رشد و پویایی فرهنگ سیاسی - دینی و زمینه‌های گسترش اندیشه سیاسی اسلام را فراهم سازد.

منصور میراحمدی

مدیر پژوهشکده علوم و اندیشه سیاسی

پیش‌گفتار

اهمیت تحقیق درباره بزرگان دینی؛ به‌ویژه آن‌ها که صاحب فکر و اندیشه در مسائل مربوط به حوزه‌های سیاسی و اجتماعی زندگی مسلمانان هستند، بر هیچ‌کس پوشیده نیست و تحقیق در خصوص اندیشه سیاسی آیه‌الله محمدحسین کاشف‌الغطاء نیز از این قاعده مستثنا نیست.

شیخ محمدحسین کاشف‌الغطاء، از مصلحان سده اخیر جهان اسلام (۱۲۹۴-۱۳۷۳) و از جمله فقیهان تأثیرگذار و برجسته در تحولات سیاسی - اجتماعی در دنیای اسلام و به‌خصوص کشور عراق به‌شمار می‌رود که با افکار و اندیشه‌های فقهی - سیاسی خود، نقش بسزایی در بیداری امت اسلامی ایفا کرد؛ به گونه‌ای که در طول حیات حدود هشتاد ساله خود افزون بر تدریس و مرجعیت دینی شیعیان، به سفرهای تبلیغی پرداخت و افکار ژرف خود درباره مشکلات اساسی و مسائل مبتلابه جوامع اسلامی، بیداری امت اسلامی، بازگشت به عظمت صدر اسلام، راهبرد وحدت مسلمانان، نقد مبانی فکری غرب، پیوند وثیق دین و سیاست، ولایت فقیه و نقش زمان و مکان در اجتهاد را در قالب تألیفات گسترده در میان جوامع اسلامی اشاعه داد.

وی معاصر گروهی از بزرگان فقه و اصول از جمله شاگردان برجسته سیدمحمدکاظم طباطبائی یزدی، صاحب *عروة الوثقی* در فقه و آخوند ملامحمدکاظم خراسانی در اصول بوده و شش دوره، دروس خارج اصول خراسانی را درک کرده است. ده سال هم در درس فقه شیخ آقا رضا همدانی، صاحب *شرح الشرائع* یا *مصباح الفقیه فی شرح شرائع الإسلام* و سه سال در درس سیدمحمد اصفهانی (محقق) و دو سال در درس میرزا محمدتقی شیرازی حاضر شده است.

تاکنون درباره علامه شیخ محمدحسین آل کاشف‌الغطاء به نسبت گستردگی افکار و اندیشه‌هایش در حوزه‌های مختلف فقه سیاسی، آثار و تحقیقاتی اندک‌شمار به رشته تحریر درآمده است که همان نیز به افکار و اندیشه‌های وی در حوزه وحدت اسلامی و بیداری مسلمانان اختصاص دارد. پس پژوهش حاضر از این حیث، نوآوری دارد که قرار است کلیت اندیشه سیاسی وی را وارسد و در کنار استخراج و تبیین کلیت اندیشه‌های سیاسی‌اش به ارتباط این اندیشه‌ها نیز بپردازد.

در پژوهش در دست، با توجه به ویژگی‌های محیط بحران زمان مرحوم کاشف‌الغطاء، به دنبال چرستی اندیشه سیاسی وی البته درحد امکان با ورود به دستگاه فقه سیاسی این عالم شیعی هستیم.

تحلیل این تحقیق، توصیفی - تحلیلی است؛ به این صورت که با مراجعه مستقیم به منابع دست اول و آثار برجای مانده از این عالم شیعی و نیز آثار احیا شده وی، توصیف و گزارشی از اندیشه سیاسی‌اش خواهد آمد. سپس بر اساس همان پیش‌فرض‌ها و مفروضات پیش‌گفته، جایگاه وی در روند تکاملی اندیشه سیاسی متفکران مسلمان و به خصوص علمای شیعه می‌آید. هم‌چنین تعامل افکار و اندیشه‌های او نیز با زمینه‌ها و

خاستگاه‌های عینی و فکری ایشان بررسی خواهد شد. در خصوص چارچوب نظری تحقیق هم، از چارچوب بحرانِ توماس اسپریگنز بهره گرفته شده است.

در چارچوب بحران اسپریگنز، در آغاز، درد و معضل و بحران، شناسایی شده و آن‌گاه اندیشورز در پی علل وقوع آن برمی‌آید و در ادامه با ترسیم وضعیت جامعه مطلوب و شرایطی که اگر این بحران و معضل نبود، به دنبال بیان راهبردها و راه‌کارها در حل و درمان آن معضل و بحران می‌گردد.

با توجه به چارچوب یادشده، پژوهشی حاضر، در یک مقدمه، سه فصل و نتیجه‌گیری سامان یافته است.

در فصل اول، زندگی و زمانه کاشف‌الغطاء و اوضاع سیاسی – اجتماعی و بحران‌های فکری و عینی عصر وی و مواجهه او با اوضاع زمان خود و همچنین زمینه‌های عینی و فکری شکل‌گیری اندیشه سیاسی و نیز علل بحران‌های فکری و عینی زمانه وی می‌آید.

فصل دوم، به نظام سیاسی مطلوب از دیدگاه کاشف‌الغطاء می‌پردازد. فصل سوم در برگیرنده فعالیت‌های سیاسی و راه‌کارهای کاشف‌الغطاء برای حل بحران‌های عصر خود است. در خاتمه نیز، نتیجه‌گیری آورده شده است.